

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՐԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՌՆԵՐԱՅ ԸԱԲԱԹ 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1867

ԹԻԻ 815

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՌՆԵՐԱՅ 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Պատերազմ սպառնացող քաղաքային ծանր խնդիրները՝ ինչպես յայտնի է, երեք են՝ այսինքն՝ խեղճանական խնդիրը, Հոգի խնդիրը և չորեքան խնդիրը։ Սա օրերս գծադրվածամբ, այս երեք խնդիրներն ալ ևս առաւել ծանրացան և նոր դժուարութիւններ ստացան։ զորս պիտի աշխատիմք համառօտի քաղաքաբնու մի ընթերցողաց։

Բրուսիոյ կառավարութեան առաջին պաշտօնեայ հաշակաւոր մօտիկ Պիլմարք, Սալցպուրի խորհրդակցութեան անդամը, շրջաբերական մի յուզարկեց օտար տէրութեանց քով եղած Բրուսիոյ դեսպանաց, Այս շրջաբերական Բրուսիոյ կառավարութիւնը՝ յանուն բոլոր խեղճանիոյ խօսելով, համարձակապէս կը յայտնէ Վաղդիոյ և Աստիոյ, թէ գերմանական ազգը հաստատապէս դրած է իւր փոքր թոյլ չտալ ամենեւին որ և է օտար տէրութեան մը՝ որ ձեռնամուխ ըլլայ Վերմանիոյ ներքին գործոց կարգադրութեանը, և թէ հիւսիսային դաշնակցութիւնը պիտի փութայ Սէյն Գեորջի հարաւային կողմը դաշնաւոր տէրութեանց առաջարկութիւններ ընել՝ «կատարելապէս հաստատելու և պիտի չհամար Վերմանիոյ հարաւային տէրութեանց հետ ունեցած իւր յարաբերութիւնները»։ Սա ևս ալ Պիլմարք յառաջ կը բերէ նաև 1866 Օգոստոս ամսոյն մէջ եղած գերմանական դաշնակցութիւնը, նմանապէս 1867 Յուլիս ամսոյն մէջ հաստատուած մաքսական դաշնակցութիւնը։ որոնք իրօք և իրաւամբ ապահով հիմն են, կըսէ, գերմանական ժողովրդոց ազգային օգտիցը ինքնօրէն ազատութեամբ դարգայման համար։ Այս յայտարարութեամբ մօտիկ ալ Պիլմարք կարճ խօսքով ըսել կուզէ թէ Բրուսիան՝ Սէյն

Գեորջի վերայ գերմանական կամուրջ մի և մաքսական կամուրջ մի ձգելէ ետք, հաստատապէս իւր փոքր դրած է քաղաքային (բոլիթիք) կամուրջ մի ևս ձգել, որպէսզի Վերմանիոյ հարաւային տէրութիւնները այս կամուրջէն անցնելով դան ու կատարելապէս գործեն գերմանական փութիւնը։ Բայց այս փութիւնը՝ որովհետեւ ինչպէս թաղաւորին նախագահութեամբը պիտի ըլլայ, Բրուսիոյ զօրութիւնը մեծապէս պիտի աւելցնէ և Լեւոպան նոր հաստատութիւն մի պիտի ստանայ ի մեծ Վաղդիոյ։

Իրաց այս կայութիւնը՝ ինչպէս կըսեանուի, խիստ ծանր է։ որուն վրայօք հարկ է որ Վաղդիոյ կառավարութիւնը վճարական որոշում մը ընէ։ Ոմանք կը հաստատեն թէ այս որոշումը եղած է և թէ պատերազմը անխորշ չի։ ասոր հակառակ ուրիշները կը պնդեն թէ Վաղդիան չի ընար արդեւ զգրման մանաջինքը՝ որ իրենց ներքին գործքերը ուղած նուն պէս կարգադրեն, ինչպէս չի ընար արդեւ ինքն ևս որ Բրուսիոյ հետ սերտ դաշնակցութեամբ միաւորուին։ Վերջապէս դէպքերը այնպիսի ծանր աստիճանի մը հասած են, որ Վաղդիան պարտաւորեալ է կամ լռութեամբ և հանդարտ սրտի յանձնառու ըլլալ իւր ազգային գերակայութեան անհետաձուլելու։ Աստուծոյ կամքը այն է եղեր ըսելով, կամ պատերազմը հրատարակել ոչ միայն Բրուսիոյ՝ այլ և բոլորական Վերմանիոյ դէմ։

Դժուարին է այժմէն գուշակել թէ Վաղդիոյ կառավարութիւնը որ ճամբան պիտի բռնէ, քանզի այնինչ մէկ կողմէն կապահովցնէ զհասարակութիւնը թէ ընդհանուր խաղաղութիւնը պիտի չվերադառնայ, միւս կողմէն գերմանական պատրաստութիւնները անդադար և մեծ փութով կը շարունակէ։ Բայց այս պատրաստութիւնները բոլորովին պատերազմ չեն նշանակեր։ վասնզի լատինական աղած մի՝ որուն

գծադրարար միշտ կը հետեւին տէրութիւնները, կըսէ՝ «ո՞վ որ խաղաղութիւն կուզէ, պէտք է որ միշտ պատրաստ ըլլայ ի պատերազմ»։

Հոգի խնդիրն ալ կարկալատիւ բռնուելով ևս առաւել ծանրացաւ։ Հայտնի է թէ այս հոգեկաւոր զօրավարը ժամանակէ մը ի վեր իւր յայտարարութիւններով և իւր ճարտասան տոնախօսութիւններով անդադար կը դրողէր և կը քաջալերէր խաղաղ աղատաւոր ժողովուրդները որ Հոգի վերայ յարձակելով վերջին հարուածը տան Ս. Պապին աշխարհական իշխանութեանը, և խաղաղութեան ամրագրելու ի Հոգի փոխադրեն։ Ֆիլիքս Գայի դահլիճը՝ տարակոյ չլայ թէ հոգեւոր սրտի համալիր է կարկալատիւ։ սակայն Վաղդիոյ հետ ըրած Սեպտեմբերի 15ին պայմանագրութեամբը, խօսք տուած է, թէ իւր կողմանէ յարձակում մի պիտի չըլլայ պապական այժմեան երկրին դէմ, և միանգամայն յանձնառու եղած է զինու զօրութեան արդիւնքը որ և է ուրիշ յարձակում մի՝ որ օտարաց կողմանէ կրնայ ըլլալ յիշեալ երկրին դէմ։ Հետեւաբար խաղաղութեան ամրագրութիւնը ամեն հակաւոր միջոցները ի գործ դրած էր, որպէսզի կարկալատիւ և իւր կուսակցաց դիտաւորութեան կանխահաս զործադրութիւնը արդիւնէ։ Այս զօրապետը Սեպտեմբերի 12-24ին, այնինչ կը պատրաստուէր Ալեքսանդրայէն Հոգի երկրորդ անցնելու, իտալական սահմանադրող գերմաններէն բռնուեցաւ և անմիջապէս Ալեքսանդրայէն բերդը տարուեցաւ։ ուսկից քանի մը օրէ ետեւ, ըստ խնդրոյ իւրոյ՝ Վարբերաւ կղզին փոխադրեցաւ ուր կը գտնուի այժմ։ կարկալատիւ բռնուելուն լուրը տարածուելուն պէս, խաղաղ զինուոր քաղաքացի մէջ և մանաւանդ ի Ֆիլիքս Գայի, ժողովուրդը խուռն քաղմութեամբ կատարաւ։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

(Զարուհակութիւն) (1)

Զինչ արդեօք խմանալի և զգալի իրաւունք հրաժեշտելով քան անձեռնտուութիւն վրնակիր ժողովրդոց, անխորհրդածութիւն և անհաւանդ գնացք նախարարաց (ամիրայից և էֆէնդիայի) տան ժողովրդեան, չքաւորութիւն անկարողաց և զրկուած ձեռնահասից, նաև թանկ օրանք անհամաձայն սինիքորաց։ իսկ միւս կողմանէ քաղաքային երախտապարտ զօրավար անձանց, այնչ իմ որք առաւել երախտապարտ տան ազգի դոտիւ մեծամեծ ծառայութեամբ, ոչ միայն ի նախանձաւ չարաց և վատկամից ի մոռանոց անկալ պանծալի արարք գործք և գնացք նոյնին՝ այլ ևս բարդալ ի նոսա մեղադրանք և յանցաւոր։ վանդի ունակութիւն է ժողովրդը դեմը, ասէ Պաշտօն, դատաւարութիւն զանմեղ և ապա անզարտ տունը, խոշտանկել և ապա ապաշտել, մեռուցանել և ապա լալ, արտաւերել զօրհան յիշատակ։ Սնտի անգրիպագործութեամբ՝ մեղք, ասէ, մինչ լամ զքեզ, յորժամ չիք լեզու ի քեզ ասելոյ ըստ Քրիստոսի առ դոտերս Երուսաղէմ, մի՛ լայք ի վերայ իմ՝ աղատեցեալս յիշող լեզուաց կենցաղոյս։ այլ ըսցէք ի կեանս ձեռն մեղաւոր և ի գնացա ձեռն չարաչար։ Ասացի զգրնակութեան և զնիւակակցութեան մեղքը չէր և չէ խնդիր իրօք վերաբերեալ ի նիւակակցութեան, որ չափ յարաբերեալ յիմացական ի մատուցական, ի բարեկամին և ի կրօնասիրականին, որպիսի է համահաւաստի մի զընդուն և ժողովրդոց ի պարս զգնութեան, ի մատուցական, քաղաքակրթութեան և հանձնարոյ ճշմարիտ Աստուածապաշտութեան ի բոլոր հատանելով յեկեղեցւոյ և ի մարմնոյն Քրիստոսի զհաւան և զանդեղ

ընկալ անդամ, որք տարախոսիկ սխալ մահաւոր լինին բազմաց, որպէս արար Քրիստոս խաղաղանալու անուոյ և արքայ զառնարն յանաւոր լուսնափոխաց։ և այսպէս հաւատով, յուսով և սիրով զինուորեալ ընդ խորհրդաւոր զօրապետին եկեղեցւոյ (իմ կողմովը) պիտի հայեցուք ի զօրադրութեան հաւատոյ և ի կատարելէն Քրիստոս։ Սա՛ այս է զորմէ խօսեցաք, եթէ ոչ՝ քաղաքն անհանի ի միջին բնակչաց, զօրապետն միշտ յաղթահարի յիւրոյ թուականութիւն, անընտել, երկշտ և ի վատասիրտ վաշտաց, որպիսի են ըստ մասին այժմեան անհրաժեշտ և անուղղեալ եկեղեցականք և ժողովուրդ մեր։ եկեղեցականաց ասեմք ոչ ընտրելոյ հոգեւոր Աստուծոյ՝ այլ ոսկով և արծաթով ըստ ողբերգութեան (2) Լամբրոնացոյն և Ներսիսի շնորհաւոյն։ նմանապէս՝ ասեմք զվատար գնացելու Զուգայու քահանայից ոմանց։ զորոյ ունիմք փոքր ի շատէ առ տեղեւան նմանաբանութեամբ սպայապաշտելու, պահելով զվատարն յայլում զիսահոյ։

Հրաշային ի կարգս թագաւորաց վերջնոց Բոնապարտ կամ Նապոլիոն Վաղդիոյ՝ ոչ իւրեք մարթնացեալ անդորրել զիշխանութիւն իւր ի մշտածուփ երկպառօտութեանէ զազդիւնացոյ մինչ ոչ ի բնին արկեալ զգլխոս և տարորդեալ գնաւ ի բանակ մարտին ի գինակութիւն։ սապէս և հոգեւոր Ներսիսի ի լեւ զանընդմիջ ջական տարածայնութիւն և խառնութիւնս Զուգայու կամ այլ թեմից Հայաստանի, իսկ և իսկ զգաւեալ ի բազմութեան եկեղեցականաց։ Եւ այս յայտ անտի է, զի ուր սակաւութիւն հոգեւորականաց, անդ և ոչ իսկ խառնութիւն յիշեցեալ։ զի ոչ երկուք միաբանեալ ի զիսական չար նախանձ ընկենուն զընկերն ի խորհրդաւոր մտաւ և վատահաւատութեան, որպէս . . .

(2) Տես յորդս Լամբրոն. հատուած գ. գլ. 68. և յԵրեմիականաց առ դաս եպիսկոպոսաց երես 41։

Ուրիշ քաղաք 1200 տարեք ժողովրդոյ՝ մատակարար ինն քահանայիք։ և Նաւահայր դաւառ 120 տուն ժողովրդով կառավարի երկու քահանայիք (յորոյ մէկ ևս յամաց հետէ վատարանդի ևս յայժմ ի կալիւթաւ, ուր ասի մտեալ ի հանգանակէ զգրամս վասն շինութեան եկեղեցւոյ և ոչ հաստատութեան մարդարանի, կարծելով թէ եկեղեցին է նիւթական որմունք, առատադք, չքաւոր գմբէթ, թրծեալ աղիւսն, քորկիր, բուռն և այլն, կուրանալով ի տեսլեանէ հազար և մին եկեղեցւոյ Անու քաղաքի՝ անցեալ ընդ վախաւոր և յորոյ ասի չերելի նարդենոյս նշան մի անդամ։ Երանի՛ թէ տասանորդաց նորին դարձուցեալ իցեր ի շինութեան զինուրեալ եկեղեցւոյ ի ձեռն կրթարանաց և զպոստաց։ թերեւ այնու մայրն և իննունք, այնպէս կան ի Տաճկաստան դատաւոր քաղմութիւն ժողովրդով ի կառավարութեան միոյ կամ երկուց հոգեւորականաց ամբիօր խաղաղ և առանց իրեք գայթակղութեան ժողովրդաց։ Իսկ տարաբաղ ջուղա հազար 300 տարեք աղքատիկ և անգործունեայ ժողովրդեան բաւական ոչ համարեալ զբառանալեան քահանայս յանխորհուրդ գործոցն իւր, անդրէն և անդր յաւելու ի տարին և նորոգ ծնեղեամբ, ոչ ի շինութեան եկեղեցւոյ՝ այլ ի քակումն և ի կործանումն, որպէս սակաւիկ ի ստորեւ լեւոյ ևս Այո՛, Հնդկաստան՝ որ զարդիս համարէն բնակչօք առ առաւելն քան 120 տարեք ոչ անցանէ, կալեալ կայ ի մատակարարութեան Զուգայու քահանայից, սակայն չպիտի ունիլ զքահանայս՝ որ չափ հարըստացեալ է Ողիակոսիք։ Եւ ներս կտամ ասե՛ դու դուրս տուր, Աստուած շին ու աբաղ պանի Զուգայ։

Բաղմանութիւնս յայլադգիս՝ ասէ նիւթ անաման բար անցանսն, որպէս պատմիչ ոմն զրէ զԲագաւորէն Ափրիկայ ունել 363 դաւանդուն, ապա պատմի զԲագաւորէն Պարսկի ի միւսմ գիշերի գրեալ զնունդս 10

(1) Տես յորդոյն Եպիսկոպոսաց քիւրք։

